

Mustafa Kemalin arkadaşlarından birisi daha öldü Behiç Erkin

YAZAN
Tayyib GÖKBİLGİN
Profesör

Behiç Beyi ilk defa 1927 de Nafia Vekili bulunduğu sırada görmüştüm. O zamanki inkılap hükümetinin ve Atatürk'ün etrafındaki aydın ekibin kuvvetli bir icraat adamı olarak tanınmakta idi, Karadeniz bölgesinde bir sahil demiryolu inşaatı ile ilgili olarak kasabamıza gelmişti. Vakit akşamdı, gurubun nehir kenarında yeşillikler arasındaki huzmelerini ve uzakta dağlarda hasıl olan renkli manzarayı seyrederken “Şairane bir kasaba” dediğini duymuş, onun aynı zamanda ince, duygulu bir adam olduğunu sezmiştim. Ancak Behiç Erkin - ki bu soyadını ona bizzat Atatürk 8 Şubat 1934 de vermişti - daha iyi tanımam, bundan dokuz sene sonra, 1936 da Budapeştede olmuştur. O zaman Büyük Elçi olarak bu şehirde bulunuyor, memleketimizle dostluk münasebetleri ve bilhassa ilmi ve kültürel sahada samimi bir işbirliği bağları ve zihniyeti mevcut olan Macaristan nezdinde Cumhuriyet Hükümetini temsil ediyordu. Gerçi, siyasi bakımdan, Küçük Antant, Balkan Antantı gibi bölge andlaşmaları ile ilgi ve menfaatlerimiz daha fazla idi ve bu paktlar, o zaman kısmen de, revizyonist bir siyaset takip eden bu küçük devlete karşı kurulmuştu. Fakat Birinci Dünya Harbinde ve Cumhuriyetin ilk yıllarındaki yakın dostluk ve samimiyet münasebetleri her iki tarafça mümkün mertebe muhafaza edilmek isteniyor, XIX. asırda Macaristanda, Macar aydınları arasında hakim olup da o zamandan beri izlerine ve tezahürlerine sık sık rastlanan milli ve tarihi şuur yine de devam ediyor ve arada bir sempati yaratıyordu. Bahis konusu olan 1936 senesi, Budapeştenin Osmanlı hakimiyetinden kurtuluşunun 250 inci yıldönümüne rastlamakta ve bu münasebetle bir tören tertiplenmiş bulunmakta idi, Behiç Bey, eski Budin kalesinin Viyana kapısı (Becri Kapu) tesmiye edilen mevkiin de yapılan bu törende, iki kahraman ve akraba milletin, iki dinin alemdarları sıfatiyle, birbirleri ile savaşlar esnasında bile yekdiğerini takdir ettikleri ve bunların meziyetlerini sayıp döken nutuklar söylendiği sırada, o zamanki Macar Kralı Naibi Amiral Horty'nin yanında, Türk devletini, Türk asaletini vekarla temsil etmiş, Macar Devlet Reisinin, son Budin Beylerbeyi ve müdafii şehit kahraman Abdurrahman Abdi Paşanın yeniden itina ile yaptırılan mezarına çelenk koyduğu vakit, o da, Macar Meçhul Asker abidesi önünde zarif bir çiçek çelengi ile saygı duruşunda bulunmuştu.

Behiç Bey, hayatının iki devresini daima hasretle anar ve bu zamanlara ait tatlı hatıralarını, en büyük tesellileri olarak, her zaman naklederdi ki, bunlardan birisi işte bu, Budapeştedeki on seneyi mütecaviz Büyük Elçiliği zamanıdır. İki Dünya Savaşı arasındaki bu oldukça sakin, Macaristanın nisbeten zengin, refahlı ve medeni seviyesi yüksek devresinde, o, en büyüğünden en küçüğüne kadar herkes tarafından büyük bir saygı, takdir ve sempati görmekte, her yerde asil ve kibar hareketleri, yüksek meziyetleri

ile tanınmakta idi. Daha Birinci Dünya Harbinde, Ordu Dairesi Reis muavini olduğu zamandan itibaren bu memleket ile alakası başlamış, bir çok Türk gencinin ziraat ve teknik tahsili yapmak üzere oraya gönderilmesini sağlamıştı.

Behiç Beyin daima heyecan duyduğu ve tahassürle andığı bir hayat devresi de Selanikte geçmişti. Gençliğinin ve Kurmay Subaylığının ilk hareketli ve heyecanlı senelerini orada çok samimi bir muhitte yaşamış, Atatürk'le dostluğu da o zaman başlamıştı.. Bu samimi dostluk münasebetleri Meşrutiyet senelerinden itibaren her zaman hulus ve kuvvetini muhafaza etmiş, hiç bir suretle sekteye uğramamıştı. Kolağası Mustafa Kemal Bey, Trablusgarpta Aynı Mansur karargahından 1912 senesi ilk bahar ve yaz aylarında Selanikteki aziz arkadaşı ve dostu, o zaman ki vazifesi ve rütbesi "Hutut-ı Hadidiye komiseri Erkanıharp Binbaşısı" bulunan Behiç Beye yazdığı mektuplarda bu büyük Osmanlı vilayetinin o zamanlar çok meşhur ve beraber toplandıkları bir yeri olan Olimpos'tan sık sık bahsetmekte, Dernede müstevlilerle yaptıkları kahramanca savaşların hikayesini bir gün bu samimiyet ve arkadaşlık muhitinde "Paşa gıdası ile nakil ve tafsil" edebileceğini bildirmekte, Behiç Beyin bir mektubundan mülhem olarak da "Selaniğin Olimposunda iadesi vaad buyurulan Avan-ı sabıkanın ne tatlı hülyalarına müstağrak oldum. O ciddiyeti uhuvete timsal olan hayatın tekrar yaşanması ne kadar büyük saadet olur" demektedir.

Behiç Erkin büyük harpten sonra, 16 Mart 1920 ye kadar muhtelif vazifelerle İstanbulda bulunmuş, müteakiben açıkta kalarak İngilizler tarafından takibata uğramış ve nihayet Haziran 1920 başlarında gizlice Bursaya kaçmaya ve oradan da Ankaraya gitmeye muvaffak olmuştu. Atatürk, Milli Mücadele hareketine katılarak yanına gelen bu eski arkadaşı ile yeniden buluşmaktan memnun olmuş ve derhal kendisine iki vazife teklif etmişti ki, o, bunlardan birini, ötedenberi çok sevdiği Demiyolları umum müdürlüğünü kabul ile (11 Temmuz 1920) Bağdat hattının ve İzmir - Kasaba hattının Milli Hükümet hudutları dahilindeki kısımlarını idare etmeğe başladı. Behiç Beyin bu vazifede kaldığı seneler - ki 1921 senesinde sekiz aylık bir fasıla istisna edilirse, 1925 senesi sonlarına kadarki süredir - hem kendisi hem de bu milli müessesese için şeref ve muvaffakiyet halesi ile süslüdür ve bu, herkesçe malumdur. Onun İstiklal Savaşı esnasındaki buhranlı günlerde, Atatürkün Ankara istasyonundaki ikametgahında, Eskişehir veya Konyada onunla birlikte türlü ulaştırma meselelerini nasıl halledip karara bağladıklarının hikayesini kendisinden dinledikçe, o günlerin ağır şartlarını, güçlüklerini ve heyecanlarını bir daha yaşıyor ve hissediyorduk. Behiç Beyin bu ve buna benzer diğer birçok zengin hatıralarını iki sene sonra basılacak hatıratından öğrendiğimiz zaman, Milli Mücadele ve İnkılap Tarihimizin ne kadar değerli bir kaynak daha kazandığına şahit olacağız. Zira, Behiç Beyin ilim ve inkılap müesseselerine o derece kuvvetli bağlılığı ve güveni vardı ki, son senelerin de yazdığı ve pek çok orijinal vesikalarla zenginleştirdiği hatıratını vefatından iki sene sonra basılmak üzere Türk Tarih Kurumuna tevdi etmeyi ve hatta bunun tab'ı için mütevazı varlığından bir miktarını ayırarak buna tahsis eylemeyi, millet ve memlekete karşı bir vazife, ödenmesi lazım gelen bir borç bilmişti. Öte yandan, zengin albümlerini, Türk inkılabının türlü safhalarına ait ve bunlara ışık tutan kolleksiyonlarını, fotoğraflarını ve diğer hatıralarını da, bütün formalitelerini daha hayatında iken büyük, dikkat ve itina ile tamamlayarak, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsüne bağışlamayı ihmal etmemişti. Bugün, bu iki ilim müessesesi, Türk Tarih

Kurumu ve Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü bu büyük ve faziletli Türk'e minnet ve şükran hisleri ile bağlıdır.

Behiç Bey, büyük nezaket ve iyi kalpliliği ile birlikte çok vefakardı. Eski silah ve vazife arkadaşlarını türlü teşekkür ve müesseselerde birlikte çalıştığı kimselere karşı alakasını, dostluğunu, bağlılığını daima muhafaza etmiş, her hal ve karda vefakarlığını göstermiş nadir yaratılışta bir insandı. Herhangi bir devlet adamının ikbal devrinde nasıl yakın bir mesai arkadaşı olmuşsa, onun menkup devrinde de aynı derecede samimi dostu olurdu ve bu sahadaki türlü davranışlarını sık sık görmek mümkündü. Meşrutiyete ve Cumhuriyetin ilk devrelerine ait bir çok misallerine de hatıratında tesadüf edeceğiz.

Behiç Bey aynı zamanda çok müsamahalı idi. Onun meclislerinde her fikir ve kanaat saygı ile karşılanır, en zıt düşünceleri onun yanında serbestçe ve sükunetle tartışmak mümkün olurdu. Bu yüzdendir ki, her salı günü evinde toplanan ve ayrıca tertiplendiği toplantılarda muhtelif nesillere ve çeşitli mesleklere, türlü siyasi ve sosyal kanaatlere sahiç kimseler bir arada tatlı tatlı konuşur; Behiç Bey ise, kendi düşüncelerine ve anlayışına uymasa bile, her fikre karşı hürmet gösterirdi. Onun arkadaşları ve dostları birer Meclisi Edep denilebilecek bu toplantıları bundan sonra her zaman arayacaklar, bu boşluğu büyük bir mahrumiyet olarak duyacaklardır. Behiç Erkin, 85 seneyi bulan hayatı ile, arkasında temiz, şerefli bir mazi ve hatıra bırakarak, milletine ve Türk cemiyetine karşı hizmet ve vazifelerini elinden geldiği derecede yapmış insanlara mahsus bir vicdan huzuru içinde aramızdan ayrıldı ve ebediyete intikal etti. Onun çalıştığı müesseselerde, gördüğü vazifelerde kendisine bugün ve yarın halef olacak kimseler, gelecek nesiller, onu hizmetleri, şerefleri ve başarıları ile mutlaka ve daima minnet ve şükran hisleri ile hatırlıyacaklardır. Ruhu şad olsun!